

Meelis Kärt
Tehnilise Järelevalve Amet

Teie: 01.08.2016 nr 16-6/16-0682-014

Meie: 16.08.2016 nr 4.1-5/6487-1

Nursipalu harjutusvälja ehitusprojekti keskkonnamõju hindamise programm

Austatud härra Kärt

Teatasite Nursipalu harjutusvälja ehitusprojekti keskkonnamõju hindamise (edaspidi KSH) programmist ja küsisite Maaeluministeeriumi seisukohta antud dokumendile.

Maaeluministeerium tutvus Nursipalu KSH programmiga ja nõustub selle sisuga ning teatab, et täiendavaid ettepanekuid, vastuväiteid või küsimusi KSH programmi sisu osas ei ole.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Marko Gorban

Põllumajandus- ja maaelupoliitika aseksler
kantsleri ülesannetes

Reena Osolin
625 6287 reena.osolin@agri.ee

Lai tn 39 // Lai tn 41 / 15056 Tallinn / 625 6101/ info@agri.ee / www.agri.ee
Registrikood 70000734

KESKKONNAAMET

Meelis Kärt
Tehnilise Järelevalve Amet
Krista.Salujarv@tja.ee

Teie 1.08.2016 nr 16-6/16-0682-014

Meie 17.08.2016 nr 6-3/16/8709-3

**Seisukoht Nursipalu harjutusvälja teede ja
väljaõpperajatiste ehitusprojekti
keskkonnamõju hindamise programmi kohta**

Austatud Meelis Kärt

Küsite Keskkonnaameti seisukohta Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti keskkonnamõju hindamise (edaspidi *KMH*) programmi kohta. Taotlus ning *KMH* programm on esitatud digitaalselt ning registreeritud Keskkonnaameti dokumendihaldussüsteemis 01.08.2016 kirjana nr 6-3/16/8709-2.

Keskkonnamõju hindamine on algatatud Tehnilise Järelevalve Ameti 22.06.2016 otsusega nr 16-6/16-222 „*Nursipalu harjutusvälja ehitusprojekti keskkonnamõju hindamise algatamine*“.

Lähtuvalt keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (edaspidi *KeHJS*) § 15¹ lg 4 esitab asjaomane asutus otsustajale 30 päeva jooksul keskkonnamõju hindamise programmi saamisest arvates programmi kohta oma pädevusvaldkonnast lähtudes seisukoha, sealhulgas hinnangu programmi asjakohasuse ja piisavuse kohta. Dokumentatsiooni läbivaatamisel peab asutus kontrollima ka eksperdirühma koosseisulist piisavust.

Keskkonnaamet on *KMH* programmi läbi vaadanud ning seisukohal, et *KMH* programm ei ole asjakohane ning piisav, seega esitame märkused ja ettepanekud *KMH* programmi täiendamiseks alljärgnevalt.

1. Palume *KMH*-s välja tuua kaitseministri 18.03.2014 käskkirjaga nr 98 kinnitatud arendusprogrammis „*Nursipalu harjutusvälja arendamise põhimõtted*“ (edaspidi *arendusprogramm*) peatükis 6.2 nimetatud leevendamiseks kavandatud meetmed ning nende meetmete eeldatava tõhususe hinnangu kaitsealuste liikide ja looduskeskkonna osas, millele on ka osaliselt viidatud *KMH* programmi punktis 2.3.10. Näiteks kuidas mõjutavad püsielupaikades seatud ajalised liikumispiirangud kaitsealuseid liike.
2. *KMH* programmi punktis 2.5 on märgitud, et lisaalternatiivid kavandatavale tegevusele ja nullalternatiivile kirjeldatakse vajadusel. Palume täpsustada, millisel juhul võib vajadus tekkida. Lähtuvalt *KeHJS* § 13 p 2 esitatakse *KMH* programmis reaalselt alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus.
3. Palume *KMH* programmi punktis 3.5.1 välja tuua praegune metsakasutus (kui palju ja milliseid raieid tehakse). Lisaks tuleb hinnata raadamise mõju ökosüsteemidele ning palume selles osas täiendada *KMH* programmi punkti 4.2 tabelit 4. Arendusprogrammi majanduslike mõjude leevendamise punktis on välja toodud vajadus koostada

- metsamajandamiskava, seega palume metsamajandamiskava esitada KMH aruande lisana.
4. KMH programmi punktis 3.5.2 on välja toodud vajadus maaparandussüsteemide rekonstrueerimiseks, seega on vaja hinnata ka rekonstrueerimise mõju (nt eemaldatava settekihi mõju ladustamiskoha pinnasele; mõju metsa kasvule; osade kraavide sulgemise mõju jne) ning palume selles osas täiendada KMH programmi punkt 4.2 tabelit 4.
 5. Punktis 3.6.1 „*Imetajad*“ on jahtulukitena märgitud ka linnud - metskurvits ja nurmkana. Tegemist on küll jahtulukitega, aga käsitlus sobiks paremini „*Linnustiku*“ punkti.
 6. Punktis 3.6.2 on metsis kirjas nii I kui ka II kaitsekategooria liigina. Täpsustame, et metsis kuulub II kaitsekategooria liikide nimistusse.
 7. KMH programmi punkti 4.2 tabelisse 4 palume lisada, et vajalik on anda hinnang olemasoleva ja prognoositava kasutuskooormuse osas kogu harjutusvälja ulatuses, mitte üksnes väljaõpperajatistel. Kogu harjutusväljal toimub väli-, taktika, kaardi- ja situatsiooniharjutusi, laagreid, sõjalis-sportlikud üritusi ning vabaaja üritusi, seega tuleb täpsustada kui tihti need toimuvad ning kui suures ulatuses. Lisaks täpsustame, et kasutuskooormuse hinnangu puhul ei piisa vaid päevade arvust, vaid oluline on ka intensiivsus (kaua ühel päeval laskevälja kasutamine kestab, näiteks kas laskeharjutused toimuvad tund aega või näiteks 7 tundi). Eriti oluline on see õrnade koosluste levimisalal, kus tallamine võib olla suure negatiivse mõjuga. Juurde palume lisada hinnang, kui suur on praegune ala kasutatavus marjuliste ja seeneliste poolt.
 8. KMH programmi punkti 4.2 tabelisse 4 palume lisada planeeritava tegevuse mõju vääriselupaikadele, kuna alal asuvad mitmed vääriselupaigad.
 9. KMH programmi punktis 4.4.3 palume täpsustada eksperdirühma koosseis, nimetades ja põhjendades, milliseid valdkondi ja millist mõju hakkab iga rühma kuuluv isik hindama, lähtuvalt KeHJS § 13 p 8.
 10. KMH programmi punktis 4.4.4 toodud asjaomaste asutuste nimekirja soovitame lisada ka Rõuge Jahiseltsi, kuna dokumendis on kirjeldatud maakasutust ka jahimaana.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Ena Poltimäe
juhataja
Põlva-Valga-Võru regioon

Kerttu Elm 680 7913
kerttu.elm@keskkonnaamet.ee

Siret Punnisk 799 0913
siret.punnisk@keskkonnaamet.ee

TERVISEAMET
LÕUNA TALITUS
SOUTHERN SERVICE OF THE HEALTH BOARD

Tehnilise Järelevalve Amet
Krista.Salujarv@tja.ee

Teie 01.08.2016 nr 16-6/16-0682-014
Meie 30.08.2016 nr 9.3-4/5339

Seisukoht keskkonnamõju hindamise programmi kohta

Terviseameti Lõuna talitus on tutvunud Kaitseministeeriumi poolt esitatud taotlusega Nursipalu harjutusvälja ehitusprojekti keskkonnamõju hindamise (KMH) algatamiseks koos täiendavate dokumentide ja teabega.

Terviseameti pädevusvaldkonnast lähtudes hindame edastatud materjalide alusel KMH programmi asjakohaseks ja piisavaks ning ei esita edastatud materjalide kohta täiendavaid märkusi, vastuväiteid ega ettepanekuid.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Andrei Smirnov
direktor

Põllu 1a **Tel + 372 744 7401**
50303 Tartu

www.terviseamet.ee e-post: louna@terviseamet.ee
Registrikood 70008799

Jõgevamaa esindus:
Põlvamaa esindus:
Valgamaa esindus:
Viljandimaa esindus:
Võrumaa esindus:

Silla 2, Põltsamaa
Kalevi 1a, Räpina
Peetri 2, Valga
Vabaduse plats 4, Viljandi
Lembitu 2a, Võru

tel 776 8800
tel 799 0927
tel 767 9230
tel 433 0521
tel 782 1138

KAITSEMINISTEERIUM

Hr Ahto Tuuling
Tehnilise Järelevalve Amet
info@tja.ee

Teie 01.08.2016 nr 16-6/16-0682-014

Meie 30.08.2016 nr 12.3-1/16/3433

Keskkonnamõju hindamise programmist

Austatud härra Tuuling

Esitasite seisukoha esitamiseks Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõppeehitiste ehitusprojekti keskkonnamõju hindamise programmi. Kaitseministeeriumil ei ole esitatud programmi kohta täiendavaid ettepanekuid.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)
Ingvar Pärnamäe
Kaitseinvesteeringute asekanstler

Heddy Klasen 717 0165
heddy.klasen@kaitseministeerium.ee

RÕUGE VALLAVALITSUS

Tehnilise Järelevalve amet
info@tja.ee
Krista.Salujarv@tja.ee

Teie 01.08.16 nr 16-6/16-0682-014

Meie 30.08.2016 nr 7.2-12/40-23

Seisukoht Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti KMH programmi kohta

Nursipalu harjutusväljast jääb Rõuge valla territooriumile ca 2000 ha, millest 99,3 ha on riigikaitsemaa ja ülejäänud ca 1901 ha maatulundusmaa. Tegemist on piirkonnaga, kus Kaitseministeeriumi poolt kavandatavad tegevused on tekitanud väga ulatusliku avaliku huvi. Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti KSH programmi peatükist 2.3.1 ja 2.4 selgub, et KSH koostamise eesmärgiks on ehitusprojektide koostamine/ehituslubade taotlemine.

Juhime Tehnilise Järelevalve Ameti tähelepanu asjaolule et Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti KSH programmipeatükis 2. toodud eesmärgid ja kavandatavad tegevused on vastuolus planeerimisseaduses ja ehitusseadustikus sätestatud põhimõtetega.

Ehitusseadustiku § 118 lg 3 kohaselt peab riigikaitse või julgeolekuasutuse ehitise ehitusluba vastama riigi eriplaneeringule. Ehitusseadustiku Lisa 1 kohaselt on harjutusväljal paiknevate väljaõppeehitise püstitamine/rajamine ehitusloakohustuslik tegevus.

Riigi eriplaneeringu koostamise kohustus on sätestatud planeerimisseaduse § 27. Riigi eriplaneeringu eesmärk on sellise olulise ruumilise mõjuga ehitise püstitamine, mille asukoha valiku või toimimise vastu on suur riiklik või rahvusvaheline huvi. Riigi eriplaneering koostatakse eelkõige maakonnaüleste riigikaitse huvide väljendamiseks. Kaitseministeeriumi kavandatav arendustegevus Nursipalu harjutusväljal vastab ilmselgelt eeltoodud tingimustele (kavandatakse püstitada maakonnaüleste vajadustega olulise ruumilise mõjuga riigikaitse ehitisi). Vastavalt planeerimisseaduse § 27 lõikele 10 on riigi eriplaneering ehitusprojekti koostamise aluseks.

Ehitatav ehitise, asjakohasel juhul ka ehitamine, peab olema kooskõlas ehitise asukohaga seonduvate kitsenduste ja planeeringuga. Seetõttu peavad Nursipalu harjutusväljale kavandatavad ehitised olema kooskõlas riigi eriplaneeringuga.

Rõuge valla territooriumi osas pole koostatud ühtegi Nursipalu harjutusvälja arendamist toetavat planeerimisseaduse kohast planeeringut ega viidud läbi planeerimisseaduse kohast asukohavalikut.

KMH programmi sissejuhatuses viidatakse AS MAVES 2004.a koostatud „Võru, Paldiski ja Pärnu väeosade harjutusväljakute laienduste ja nende võimalike alternatiivide leidmine“ aruandele.

Nimetatud analüüsi koostamisel ignoreeriti suurt avalikku huvi, ei arvestatud Võru Maavalitsuse (kiri 23.12.2004 nr 9-8/3636), Võrumaa Keskkonnateenistuse (kiri 23.12.2004 nr 44-12-1/787-5) ning Rõuge Vallavalitsuse poolt esitatud ettepanekute/puudustega. Analüüsi koostamise protsessi käigus eirati täiendava avaliku arutelu vajadust, keelduti asukohavaliku metoodika selgitamisest, töös puudus majanduslik-, keskkonnakaitsealine analüüs. Alternatiivide kaalumise metoodika oli segane ning selle kohta ei antud selgitusi. Selle asemel, et läbi avalike arutelude edasi minna, võttis Kaitseministeerium ühepoolset AS MAVES koostatud laskeväljade analüüsi vastu ning asus seda kasutama algdokumendina Nursipalu harjutusvälja arendamisel.

Kaitseministeerium teatab oma vastuses (13.12.2004 nr 4-440/9076) Rõuge Vallavalitsusele, et harjutusväljakute laiendamise võimaluste otsimine on analüütiline uurimistöö, mis ei eelda ametlikku väljapanekut haldusmenetluse seaduse ja planeerimisseaduse mõistes.

AS MAVES analüüsi koostamisel ei ole järgitud avalikkuse kaasamise põhimõtteid, mis on planeerimisprotsesside põhiline ülesanne ning seetõttu ei saa see analüüs olla Nursipalu harjutusvälja arendamise aluseks.

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 23.10.2008 määrusele nr 155 (RT I 2008, 46, 260) Katastriüksuse sihtotstarvete liigid ja nende määramise kord peavad riigikaitse ehitised asuma riigikaitsemaal. Kavandatavad riigikaitse ehitised soovitakse rajada maatulundusmaa sihtotstarbega katastriüksustele. Maatulundusmaa on põllumajandussaaduste tootmiseks või metsakasvatuseks kasutatav maa või maa, millel on metsa- või põllumajanduslik potentsiaal. Vastavalt maakatastriseadusele on maa sihtotstarbe määramine/muutmine kohaliku omavalitsuse pädevuses.

Rõuge Vallavalitsus on seisukohal, et Nursipalu harjutusväljale kavandatavate ehitiste projekteerimisel tuleb järgida planeerimisseaduses ja ehitusseadustikus sätestatud.

Vastavalt planeerimisseadusele on olulise ruumilise mõjuga riigikaitse ehitiste püstitamise ja projekteerimise aluseks riigi eriplaneering.

Tuginedes eeltoodule palume võtta välja KMH programmist kõik, mis puudutab ehitusprojekti koostamist/ehitusloa väljastamist arendusprogrammi ja sellele koostatava KMH alusel.

Muud ettepanekud ja kommentaarid KMH programmi piisavuse ja asjakohasuse kohta:

Kasutatavates mõistete peatükki lisada ja lahti seletada, mida tähendavad tekstis välja toodud mõisted väljaõpperajatis, vibratsioon ja mehhaniseeritud kompanii.

Peatüki 1 esimene lause on eksitav, sest 3143st hektarist on riigikaitse kasutuses olnud Nursi raketibaasi ala ca 99 ha. Dessantväe polügoni pole seal olnud. 3035 hektarit oli kasutuses riigimetsana.

Peatükis 1 tuleb põhjalikumalt kirjeldada varasemaid protsesse, sh arendusprogrammi KSH protsessi. Peatükist ei selgu ka õiguslik alus, miks KMH algatati. Palume täpsustada õiguslik alus ja lisada KMH programmi. KMH koostamise eesmärgiks peab lisaks programmis öeldule olema ka harjutusväljaku praeguse kasutamise seotud probleemide analüüsimine, mis eeldaks KMH protsessis hinnangu andmist praegusele olukorrale ja varasematele KSH tulemustele (kas eeldatavaid mõjusid prognoositi õigesti).

Punktis 2.2 lause „Taktikaharjutuse käigus kasutatakse relval paukpadroneid ja need ei kujuta ümbritsevale keskkonnale otsest ohtu, sellist harjutust saab teha harjutusväljal igal pool“. Kas tõesti saab teha igal pool, kuigi alal on liikumispiirangutega alad, imitatsioonivahendite keelualad, riigimaantee?

Punktis 2.3 on nimetatud harjutusväljaku rajamise üldeesmärk. Peatükist ei selgu detailsemalt, mida kavandatakse. Näiteks, mis on hetkel olemas, mida uut kavandatakse, mis muutub. See info peaks olema lisaks viidatud arendusprogrammile loetav ka KMH programmist. Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti KSH programmipeatükis 2. toodud eesmärgid ja kavandatavad tegevused on vastuolus planeerimisseaduses ja ehitusseadustikus sätestatud põhimõtetega.

Punkt 2.3.5 teeme ettepaneku üles loetleda kõik uued relvad, mida pärast Nursipalu harjutusvälja arendusprogrammi elluviimist kasutama hakatakse. Lisaks tuua välja võrdlus 2007. aasta arendusprogrammiga.

Punkt 2.3.10 Leevendusmeetmete osas täpsustada, milliseid leevendusmeetmeid viiakse ellu juba praegu ja milliseid mitte. Kindlasti tuleb kõik leevendusmeetmed välja tuua ka KMH programmis. Lisada leevendavate meetmete hulka ka 2007. aastal koostatud KSH-s välja toodud kõik leevendavad meetmed ja lisada/töötada välja koormuse kasvust tingitud uued leevendusmeetmed.

Punkt 2.3.11 Seireprogramm tuleb koostada KMH käigus, mitte pärast seda. Punktist 2.3.11 järeldub, et kõigile tegevustele on olemas ka leevendusmeetmed. Looduskaitstes on kindlasti olukordi (nt kaitsealuse liigi arvukuse drastiline langus), kus leevendusmeetmed ei toimi ja tuleb kaaluda ka arvukuse langust põhjustavate tegevuse peatamist. Teeme sõnastusettepaneku „...ja olema indikatsiooniks vajadusel täiendavate keskkonnamõju leevendavate meetmete rakendamiseks või keskkonda mõjutavate tegevuste peatamiseks“.

Punkt 2.4 Tabel 2 Kuidas hakkab toimuma raadamine, kas raadamisplaani alusel või on selleks vaja veel täiendavaid lubasid?

Punkt 2.5 KMH raames käsitletavate alternatiividena tuleb kaaluda miinipildujast ja teistest suurt müra/mõju tekitavatest relvade kasutamisest loobumist. Täpsustada tuleb, mida tähendavad erinevad tehnilised lahendused. Kuidas alternatiive omavahel võrreldakse, milliseid kriteeriume ja kaalusid selleks kasutatakse.

Punkti 2.7.3 teises lauses on kirjaviga. Tekstis välja tuua ka üleriigilise planeeringu üldeesmärk.

Punktis 2.7.4 pole üheselt arusaadav, millal räägitakse maakonnaplaneeringu eelnõust ja millal kehtivast planeeringust.

Punkt 3.2.1 välja tuua militaarmüra normid. Müra ja vibratsiooni juures peab käsitlema ka lööklaine ja müra mõju inimese tervisele. Mürahäiringute ja nende vähendamise meetmete käsitlemisel ei piisa vaid õigusnormides sätestatud piirides püsimisest. Tuleb leida optimaalne tasakaal kõigi puudutatud isikute huvide vahel.

Punkt 3.5.2 mida tähendab lause „Praegu on Keskkonnaministeeriumi eestvõttel kavandamisel kraavide sulgemine ja rikutud soola veerežiimi taastamine ning seisundi parandamine“. Kas seda planeeritakse Keretü soos?

Punkt 3.6.2 lk 24 Metsis on valesse kaitsekategooriasse märgitud.

Punkt 3.6.2 Miks siin käsitletakse ainult püsielupaiku, kuid mitte planeeritavat kaitseala?

Punkt 3.7.3 Mis andmetele tuginedes on Keretü metsise püsielupaigas ainult piiranguvöönd?

Punkt 3.7.3 kirjutate, et „Keretü metsise püsielupaik asub vahetult kaudtulereelvade sihtmärgiala kõrval ning on sellest oluliselt mõjutatud“. Oleme kirjutatuga nõus, kuid jääb selgusetuks, miks ei ole sama lauset kirjutatud Tsirgupalu merikotka püsielupaiga juures, kus linnu pesapaik on veel lähemal kaudtulirelvade sihtmärgialale.

Punkt 3.10 Mis saab teede rajamise käigus välja kaevatud turbaga?

Punkt 3.11 Nursipalu harjutusväljal tegutseb lisaks Rõuge jahiseltsile ka Sõmerpalu jahiselts.

Peatükis 4 tuleb käsitleda ka kaitseväe tegevusega kaasnevaid võimalikke kumulatiivseid mõjusid.

Punkt 4.1 arvestada lähiümbruseks 2011. a näidislaskmistel läbiviidud küsitlusele tuginedes 15 km.

Punktis 4.2 tabelis 4 tuleks lisada iga mõju allika juurde eeldatav mõju ulatus, mida KMH käigus täpsustatakse. Lisaks on väljaõppeehitiste rajamise juures välja toodud võimalikud keskkonnamõju kirjeldavad lahtrid puudulikud, näiteks on mainimata jäetud kuivenduse mõju, mõju kaitstavatele loodusobjektidele, lindudele, loomadele jne.

Punktis 4.2 teeme ettepaneku KMH kirjeldatavate osade hulka lisada ka majanduslik mõju ja sotsiaalne mõju.

Punktis 4.3 tuleb täpsustada hindamismetoodika kirjeldust. Milliste tegevuste müra täpsemalt modelleeritakse. Teeme ettepaneku mõjupiirkonnana käsitleda 2011 näidislaskmiste küsitluste põhjal vähemalt 15 km müratekke kohast. Mürahindamise tulemused esitada majapidamiste kaupa. Müra osas on enne modelleerimise läbiviimist otstarbekas koostada lähteülesanne ja kooskõlastada see asjast huvitatud osapooltega (sh kohalikud omavalitsused).

Punktis 4.3 tuleb täpsustada, kuidas hinnatakse nn sotsiaalmajanduslikke mõjusid (inimese tervis, heaolu ja vara) sh mõju kinnisvarale. Kinnisvara osas kasutada vastava ala eksperdilt tellitud eksperthinnangut.

Kokkuvõttes on Rõuge Vallavalitsus seisukohal, et 01.08.2016 esitatud KMH programm on puudulik nii asjakohasuse kui ka piisavuse seisukohalt. Palume vastata tekkinud küsimustele, täiendada programmi ning parandada väljatoodud vead. Lisaks oleme seisukohal, et programmiga ei saa edasi minna, sest Nursipalu harjutusväljale kavandatavate ehitiste projekteerimise protsessis pole jälgitud planeerimisseaduses ja ehitusseadustikus sätestatud.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Tiit Toots
vallavanem

Jaanus Tanilsoo 785 9322
keskkond@rauge.ee

Ülevaade esitatud seisukohtadega arvestamisest/arvestamata jätmise põhjustest

Märkuse sisu	Kommentaar
Keskonnaameti Põlva-Valga-Võru regioon (17.08.2016)	
1. Palume KMH-s välja tuua kaitseministri 18.03.2014 käskkirjaga nr 98 kinnitatud arendusprogrammis „Nursipalu harjutusvälja arendamise põhimõtted“ (edaspidi arendusprogramm) peatükis 6.2 nimetatud leevendamiseks kavandatud meetmed ning nende meetmete eeldatava tõhususe hinnangu kaitsealuste liikide ja looduskeskkonna osas, millele on ka osaliselt viidatud KMH programmi punktis 2.3.10. Näiteks kuidas mõjutavad püsielupaikades seatud ajalised liikumiskiirangud kaitsealuseid liike.	<u>KMH programmi on täiendatud viidatud leevendusmeetmetega (vt Lisa 3).</u> Võimalikku mõju hinnatakse KMH käigus ja seda kirjeldatakse KMH aruandes.
2. KMH programmi punktis 2.5 on märgitud, et lisaalternatiivid kavandatavale tegevusele ja nullalternatiivile kirjeldatakse vajadusel. Palume täpsustada, millisel juhul võib vajadus tekkida. Lähtuvalt KeHJS § 13 p 2 esitatakse KMH programmis reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus.	<u>KMH programmi on täpsustatud.</u> Selgituseks märgime, et kui edaspidises KMH menetluses ja eelprojekti koostamisel pakutakse välja selliseid tehnilisi lahendusi, mille puhul on võimalik kaaluda nende rakendamist lähtuvalt kaasnevast keskkonnamõjust, siis seda kirjeldatakse KMH aruandes.
3. Palume KMH programmi punktis 3.5.1 välja tuua praegune metsakasutus (kui palju ja milliseid raieid tehakse). Lisaks tuleb hinnata raadamise mõju ökosüsteemidele ning palume selles osas täiendada KMH programmi punkti 4.2 tabelit 4. Arendusprogrammi majanduslike mõjude leevendamise punktis on välja toodud vajadus koostada metsamajandamiskava (MMK), seega palume MMK esitada KMH aruande lisana.	<u>KMH programmi on vastavalt ettepanekutele täiendatud.</u> Metsamajandamiskava (MMK) osas märgime, et Nursipalu harjutusvälja metsade MMK koostamine on pikaajaline protsess. Praegu toimub metsade inventeerimine, mis on aluseks MMK koostamisele. RMK inventeerib aastas 1000 ha metsa, mistõttu võtab kõikide metsade inventeerimine aega kolm aastat. Metsa inventeerimise andmed on aluseks MMK koostamiseks. KMH läbiviimisel kasutatakse KMH aruande koostamise ajaks valminud seonduvaid alusmaterjale.
4. KMH programmi punktis 3.5.2 on välja toodud vajadus maaparandussüsteemide rekonstrueerimiseks, seega on vaja hinnata ka rekonstrueerimise mõju (nt eemaldatava settekihi mõju ladustamiskoha pinnasele; mõju metsa kasvule; osade kraavide sulgemise mõju jne) ning palume selles osas täiendada KMH programmi punkt 4.2 tabelit 4.	KMH programmi on vastavalt ettepanekutele täiendatud.
5. Punktis 3.6.1 „Imetajad“ on jahiulukitena märgitud ka linnud - metskurvits ja nurmkana. Tegemist on küll jahiulukitega, aga käsitlus sobiks paremini „Linnustiku“ punkti.	KMH programmi on vastavalt korrigeeritud.
6. Punktis 3.6.2 on metsis kirjas nii I kui ka II kaitsekategooria liigina. Täpsustame, et metsis kuulub II kaitsekategooria liikide nimistusse.	Viga on parandatud.
7. KMH programmi punkti 4.2 tabelisse 4 palume lisada, et vajalik on anda hinnang olemasoleva ja prognoositava kasutuskooormuse osas kogu harjutusvälja ulatuses, mitte üksnes väljaõpperajatistel. Kogu harjutusväljal toimub väli-, taktika, kaardi- ja situatsiooniharjutusi, laagreid, sõjalis-sportlikud üritusi ning vabaaja üritusi, seega tuleb täpsustada kui tihti need toimuvad ning kui suures ulatuses. Lisaks täpsustame, et kasutuskooormuse hinnangu puhul ei piisa vaid päevade arvust, vaid oluline on ka intensiivsus (kaua ühel päeval laskevälja kasutamine kestab, näiteks kas laskeharjutused toimuvad tund aega või näiteks 7 tundi). Eriti oluline on see õrnade koosluste levimisel, kus tallamine võib olla suure negatiivse mõjuga. Juurde palume lisada hinnang, kui suur on praegune ala kasutatavus marjuliste ja seeneliste poolt.	KMH käigus hinnatakse kõigi kavandatavate tegevuste mõju, sh võimalikke kumulatiivseid mõjusid. <u>KMH programmi (vt 2.3.6) on täiendatud seoses kasutuskooormuse prognoosiga.</u> Ala külastatavust on käsitlenud 2011. a läbiviidud avaliku arvamuse uuringus, millele on viidatud KMH programmi ptk-des 3.1 ja 3.11.
8. KMH programmi punkti 4.2 tabelisse 4 palume lisada planeeritava tegevuse mõju vääriselupaikadele, kuna alal asuvad mitmed vääriselupaigad.	KMH programmi on vastavalt korrigeeritud.
9. KMH programmi punktis 4.4.3 palume täpsustada eksperdirühma koosseis, nimetades ja põhjendades, milliseid valdkondi ja millist mõju hakkab iga rühma kuuluv isik hindama, lähtuvalt KeHJS § 13 p 8.	KMH programmis on teemat täpsustatud.
10. KMH programmi punktis 4.4.4 toodud asjaomaste asutuste nimekirja soovime lisada ka Rõuge Jahiseltsi, kuna dokumendis on kirjeldatud maakasutust ka jahimaana.	KMH programmi on vastavalt täiendatud.

Märkuse sisu	Kommentaar
Rõuge Vallavalitsus (30.08.2016)	
<p>1. Juhime Tehnilise Järelevalve Ameti tähelepanu asjaolule et Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti KSH programmi peatükis 2. toodud eesmärgid ja kavandatavad tegevused on vastuolus planeerimisseaduses (PlanS) ja ehitusseadustikus sätestatud põhimõtetega. Rõuge Vallavalitsus on seisukohal, et Nursipalu harjutusväljale kavandatavate ehitiste projekteerimisel tuleb järgida PlanS ja ehitusseadustikus sätestatud. Vastavalt PlanSile on olulise ruumilise mõjuga riigikaitseehitiste püstitamise ja projekteerimise aluseks riigi eriplaneering.</p>	<p>Nursipalu harjutusväli (HV) asutati juba Vabariigi Valitsuse 14.02.2008 korraldusega nr 79. Seega on tegemist olemasoleva harjutusväljaga, mida on selle asutamisest alates ka kasutatud. Ehitusprojekti eesmärk on parandada olemasoleva ja kasutatava harjutusvälja väljaõppe võimalusi. Nursipalu HV, kui riigikaitsealine ehitis koos piiranguvööndiga, on kajastatud ka järelevalvesse esitatud Võru maakonnaplaneeringus. Nursipalu HV arendamine toimub kaitseministri 18.03.2014 käskkirjaga nr 98 kinnitatud arendusprogrammi (AP) „Nursipalu harjutusvälja arendamise põhimõtted“ alusel. Nursipalu HV väljaõppe võimaluste parandamiseks tuleb ehitada riigikaitsealisi teid ja raadata metsa. Nursipalu HV riigikaitseliste teede ehitamiseks ja metsa raadamiseks koostatakse ehitusprojekt ja hinnatakse ehitusprojektiga kavandatava tegevuse keskkonnamõju. Ehitusseadustiku § 117 kohaselt ei ole riigikaitsealine ehitise (Nursipalu HV) ehitusprojekti koostamiseks projekteerimistingimused (PT) nõutavad, seega saab ehitusprojekti koostada PT küsimata. Ehitusseadustiku § 118 alusel ei ole riigikaitseliste teede ehitamiseks ehitusluba ja ehitusteatis nõutavad. Metsa raadamine toimub harjutusvälja väljaõppe võimaluste parandamiseks pärast ehitusprojekti koostamist vastavalt metsaseaduse §-le 32¹. Kuna Nursipalu harjutusvälja riigikaitseliste teede ehitamine ei eelda ehitusloa väljastamist, siis puudub ka alus EhS § 118 lg 3 rakendamiseks. Lisaks tuleb § 118 lg 3 rakendada ainult seaduses sätestatud juhul, mitte igal juhul. Väljaõppeehitiste rajamiseks taodeldakse vajadusel ehitusluba TJA-st. Kuna ehitusprojekti keskkonnamõju hindamine (KMH) on avalik protsess, siis toimub avalikkuse kaasamine ka kõnealuse projekti menetluse käigus. KMH programmi muutmiseks vajadus puudub.</p>
<p>2. Kasutatavates mõistete peatükki lisada ja lahti seletada, mida tähendavad tekstis välja toodud mõisted väljaõpperajatis, vibratsioon ja mehhaniseeritud kompanii.</p>	<p>KMH programmi on täiendatud mõistetega „väljaõpperajatis“ ja „mehhaniseeritud kompanii“. Vibratsiooni hindamisel lähtutakse sotsiaalministri 17.05.2002 määrusest nr 78 „Vibratsiooni piirväärtused elamutes ja ühiskasutusega hoonetes ning vibratsiooni mõõtmise meetodid“, mille § 2 punkt 1 kohaselt on vibratsioon tahke keha mehaaniline võnkumine². Vibratsiooni teemat käsitletakse põhjalikumalt KMH aruandes.</p>
<p>3. Peatüki 1 esimene lause on eksitav, sest 3143st hektarist on riigikaitsealises kasutuses olnud Nursi raketibaasi ala ca 99 ha. Dessantväe polügoni pole seal olnud. 3035 hektarit oli kasutuses riigimetsana.</p>	<p>Nursipalu harjutusväli (HV) on asutatud Vabariigi Valitsuse 14.02.2008 korraldusega nr 79, mille kohaselt on HV pindala 3134 ha.³ KMH programmi muutmiseks vajadus puudub.</p>
<p>4. Peatükis 1 tuleb põhjalikumalt kirjeldada varasemaid protsesse, sh arendusprogrammi KSH protsessi. Peatükist ei selgu ka õiguslik alus, miks KMH algatati. Palume täpsustada õiguslik alus ja lisada KMH programmi. KMH koostamise eesmärgiks peab lisaks programmis öeldule olema ka harjutusväljaku praeguse kasutamise seotud probleemide analüüsimine, mis eeldaks KMH protsessis hinnangu andmist praegusele olukorrale ja varasemate KSH tulemustele (kas eeldatavaid mõjusid prognoositi õigesti).</p>	<p>KMH programmi sisu nõuded tulenevad keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusest⁴ (KeHJS § 13). Kirjas viidatud teemasid ei ole KeHJSis sätestatud, seega ei pea vajalikuks KMH programmi selles osas täiendada, sh varasemaid dokumente dubleerida, kuna nendele on KMH programmis viidatud ja need on avalikult kättesaadavad. KMH programmi (ptk 1) on lisatud KMH algatamise õiguslik alus (viide KeHJSi vastavatele sätetele). Samas juhime tähelepanu, et KMH algatamise otsus on esitatud KMH programmi Lisas 1. Samuti märgime, et KMH on avalik protsess, mille käigus on võimalik kõigil arvamust avaldada, sh tuua välja võimalikud probleemid.</p>

¹ www.riigiteataja.ee/akt/130122015032

² www.riigiteataja.ee/akt/110061

³ www.riigiteataja.ee/akt/12928067

⁴ www.riigiteataja.ee/akt/130122015018

Märkuse sisu	Kommentaar
	KMH käigus arvestatakse eelnevaid uuringuid, sh ka viidatud KSHd ning hinnatakse, kas kavandatava tegevusega võib kaasned olulist negatiivset keskkonnamõju. Eelnevaid uuringuid ja töid üle ei hinnata. Küll aga töötatakse <u>olulise negatiivse keskkonnamõju</u> tuvastamisel välja vajalikud leevendusmeetmed. Mõjude prognoosi paikapidamise kontrollimiseks on KeHSiga (vt § 25) sätestatud järeelhindamise kohustus. Järeelhindamist teostab Keskkonnaamet keskkonnaseire tulemuste alusel.
5. Punktis 2.2 lause „Taktikaharjutuse käigus kasutatakse relval paukpadroneid ja need ei kujuta ümbritsevale keskkonnale otsest ohtu, sellist harjutust saab teha harjutusväljal igal pool“. Kas tõesti saab teha igal pool, kuigi alal on liikumiskiirangutega alad, imitatsiooni-vahendite keelualad, riigimaantee?	<u>Selgitus:</u> Kogu harjutusvälja kasutatakse sõjaliseks väljaõppeks arvestades seejuures looduskaitsete jm piirangutega (vt täiendatud KMH programmi ptk-s 2.2 nimetatud täna kehtivaid leevendusmeetmeid).
6. Punktis 2.3 on nimetatud harjutusväljaku rajamise üldeesmärk. Peatükist ei selgu detailsemalt, mida kavandatakse. Näiteks, mis on hetkel olemas, mida uut kavandatakse, mis muutub. See info peaks olema lisaks viidatud arendusprogrammile loetav ka KMH programmist. Nursipalu harjutusvälja teede ja väljaõpperajatiste ehitusprojekti KSH programmipeatükis 2. toodud eesmärgid ja kavandatavad tegevused on vastuolus planeerimisseaduses ja ehitusseadustikus sätestatud põhimõtetega.	KMH programmi (ptk 2.3.2) on lisatud kavandavate väljaõpperajatiste lühikirjeldused, samuti võrdlus täna olemasolevate aladega (vt täiendatud KMH programmi Tabel 2). Vastuolu nimetatud seadustega meie hinnangul puudub (vt selgitust esimesele märkusele).
7. Punkt 2.3.5 teeme ettepaneku üles loetleda kõik uued relvad, mida pärast Nursipalu harjutusvälja arendusprogrammi elluviimist kasutama hakatakse. Lisaks tuua välja võrdlus 2007. aasta arendusprogrammiga.	KMH programmi (ptk 2.3.5) on lisatud relvade info võrdlusena tänase olukorraga (vt täiendatud KMH programmi Tabel 3).
8. Punkt 2.3.10 Leevendusmeetmete osas täpsustada, milliseid leevendusmeetmeid viiakse ellu juba praegu ja milliseid mitte. Kindlasti tuleb kõik leevendusmeetmed välja tuua ka KMH programmis. Lisada leevendavate meetmete hulka ka 2007. aastal koostatud KSH-s välja toodud kõik leevendavad meetmed ja lisada/töötada välja koormuse kasvust tingitud uued leevendusmeetmed.	<u>KMH programmi on täiendatud</u> – lisatud tänased (ptk 2.2) ja AP kohased (üle võetud viidatud KSHst, vt täiendatud KMH programmi Lisa 3) leevendusmeetmed. KMH käigus selgitatakse, kas kavandatava tegevusega võib kaasned oluline negatiivne keskkonnamõju ning selle tuvastamisel töötatakse välja täiendavad leevendusmeetmed, mis tuuakse ära KMH aruandes.
9. Punkt 2.3.11 Seireprogramm tuleb koostada KMH käigus, mitte pärast seda. Punktist 2.3.11 järeldub, et kõigile tegevustele on olemas ka leevendusmeetmed. Looduskaitsetes on kindlasti olukordi (nt kaitsealuse liigi arvukuse drastiline langus), kus leevendusmeetmed ei toimi ja tuleb kaaluda ka arvukuse langust põhjustavate tegevuse peatamist. Teeme sõnastusettepaneku „...ja olema indikatsiooniks vajadusel täiendavate keskkonnamõju leevendavate meetmete rakendamiseks või keskkonda mõjutavate tegevuste peatamiseks“.	KMH käigus hinnatakse, kas kavandatava tegevusega võib kaasned olulist negatiivset keskkonnamõju, sh arvestatakse täna kehtivate ja rakendatavate ning APga ettenähtud leevendusmeetmetega (kui neid on võimalik kavandatava tegevuse eesmärgi saavutamiseks ellu viia). Kui hindamisel tuvastatakse olulise negatiivse keskkonnamõju võimalikkus, töötatakse välja täiendavad leevendusmeetmed ja nähakse ette seiremeetmed (KeHJSi § 20 lg 1 p 7 ja 7 ²). Keskkonnaseire tulemuste alusel teostab Keskkonnaamet järeelhindamist, mille eesmärk on kontrollida mõjude prognoosi paikapidavust ja jälgida, kas ettenähtud leevendusmeetmed on aidanud negatiivset keskkonnamõju vältida/vähendada. <u>KMH programmi sõnastust on täpsustatud vastavalt eelnimetatud KeHJSi sätetele.</u>
10. Punkt 2.4 Tabel 2 Kuidas hakkab toimuma raadamine, kas raadamisplaani alusel või on selleks vaja veel täiendavaid lubasid?	Raadamise aluseks koostatakse raadamisplaani, millega selgitatakse raadamise maht. Raadamine toimub metsaseaduse § 32 alusel. Vt ka vastust nr 1 märkusele.
11. Punkt 2.5 KMH raames käsitletavate alternatiividena tuleb kaaluda miinipildujast ja teistest suurt müra/mõju tekitavatest relvade kasutamisest loobumist. Täpsustada tuleb, mida tähendavad erinevad tehnilised lahendused. Kuidas alternatiive omavahel võrreldakse, milliseid kriteeriume ja kaalusid selleks kasutatakse.	KMH käigus selgub, kas kavandatava tegevuse elluviimisel võib kaasned oluline negatiivne keskkonnamõju. Selle tuvastamisel töötatakse välja vajalikud leevendusmeetmed, sh kaalutakse vajadusel erinevaid võimalusi (alternatiive) kavandatava tegevuse eesmärgi saavutamiseks. KMH programmi koostamisel ei tuvastatud erinevaid alternatiive, mida hindamisel käsitleda ja võrrelda. Kui edaspidises KMH menetluses ja eelprojekti koostamisel pakutakse välja selliseid tehnilisi lahendusi, mille puhul on võimalik kaaluda nende rakendamist lähtuvalt kaasnevast keskkonnamõjust, siis seda kirjeldatakse KMH aruandes. KMH programmis

Märkuse sisu	Kommentaar
	(ptk 2.6) on toodud kriteeriumid, millele alternatiivid peavad vastama, et neid saaks KMHS käsitleda. Alternatiivide tuvastamisel kasutatakse võimalusel AHP meetodid (<i>Analytical Hierarchy Process</i> , Saaty 1980) ⁵ . Selgituseks märgime veel, et kuna miinipildujad on ainukesed elluvad, mis lisanduvad pärast kavandatava tegevuse elluviimist võrreldes tänasega, siis KMH käigus hinnataksegi mh miinipildujate kasutustelevõtuga seonduvat mõju. Vajadusel (olulise negatiivse mõju tuvastamisel) pakutakse välja (täiendavad) leevendavad meetmed. <u>KMH programmi on lisatud selgitus võimalike alternatiivide käsitlemise kohta.</u>
12. Punkti 2.7.3 teises lauses on kirjaviga. Tekstis välja tuua ka üleriigilise planeeringu üldeesmärk.	KMH programmi on vastavalt korrigeeritud.
13. Punktis 2.7.4 pole üheselt arusaadav, millal räägitakse maakonnaplaneeringu eelnõust ja millal kehtivast planeeringust.	KMH programmi on vastavalt korrigeeritud.
14. Punkt 3.2.1 välja tuua militaarmüra normid. Müra ja vibratsiooni juures peab käsitlema ka lööklaine ja müra mõju inimese tervisele. Mürahäiringute ja nende vähendamise meetmete käsitlemisel ei piisa vaid õigusnormides sätestatud piirides püsimisest. Tuleb leida optimaalne tasakaal kõigi puudutatud isikute huvide vahel.	Militaarmüra norme ei ole Eestis õigusaktidega sätestatud. Eestis on müra normtasemed elu- ja puhkealal, elamute ning ühiskasutusega hoonete sees ja nende hoonete välisterritooriumil kehtestatud sotsiaalministri 04.09.2002 määrusega nr 42. ⁶ Määruse nõudeid tuleb täita linnade ja asulate planeerimisel ning ehitusprojektide koostamisel, samuti müratekitavate ettevõtete paigutamisel elamutesse ja muudesse hoonetesse. Müra leviku hindamiseks teostatakse KMH raames modelleerimine, mille tulemused (sh meetoodika ja lähteandmed) esitatakse KMH aruande lisana. KMH käigus hinnatakse mh mõju inimese tervisele lähtuvalt müra modelleerimise tulemustest. Lööklainet, mis väljuks harjutusvälja piiridest, ei teki. <u>KMH programmi ptk-s 4.3 on müra modelleerimise teemat täpsustatud. Teemat käsitletakse põhjalikumalt KMH aruandes.</u>
15. Punkt 3.5.2 mida tähendab lause „Praegu on Keskkonnaministeeriumi eestvõttel kavandamisel kraavide sulgemine ja rikutud sooala veerežiimi taastamine ning seisundi parandamine“. Kas seda planeeritakse Keretü soos?	Nimetatud tegevus on planeeritud läbi viia mh Keretü soos. ⁷ <u>KMH programmi on täiendatud konkreetse viitega nimetatud tööle.</u>
16. Punkt 3.6.2 lk 24 Metsis on valesse kaitsekategooriasse märgitud.	Viga on parandatud.
17. Punkt 3.6.2 Miks siin käsitletakse ainult püsielupaiku, kuid mitte planeeritavat kaitseala?	Kavandatavat Keretü looduskaitseala on käsitletud KMH programmi ptk-s 3.7.1 <i>Looduskaitsealad</i> .
18. Punkt 3.7.3 Mis andmetele tuginedes on Keretü metsise püsielupaigas ainult piiranguvöönd?	KMH programmi on korrigeeritud (täpsustatud Keretü metsise püsielupaiga kaitsereežiimiga seonduvat).
19. Punkt 3.7.3 kirjutate, et „Keretü metsise püsielupaik asub vahetult kaudtulereelvade sihtmärgiala kõrval ning on sellest oluliselt mõjutatud“. Oleme kirjutatuga nõus, kuid jääb selgusetuks, miks ei ole sama lauset kirjutatud Tsirgupalu merikotka püsielupaiga juures, kus linnu pesapaik on veel lähemal kaudtulereelvade sihtmärgialale.	KMH programmi on korrigeeritud (täpsustatud Tsirgupalu merikotka püsielupaiga paiknemist ja võimalikku mõjutamist).
20. Punkt 3.10 Mis saab teede rajamise käigus välja kaevatud turbaga?	Eelprojekti koostamisel selgub, kas turba väljakaevamine on vajalik ning kui on, siis mida väljakaevatud turbaga tehakse (kas pannakse rajatava tee muldesse ja/või rajatavatesse vallidesse).
21. Punkt 3.11 Nursipalu harjutusväljal tegutseb lisaks Rõuge jahiseltsile ka Sõmerpalu jahiselts.	KMH programmi on vastavalt täiendatud.
22. Peatükis 4 tuleb käsitleda ka kaitseväge tegevusega kaasnevaid võimalikke kumulatiivseid mõjusid.	KMH käigus hinnatakse ka võimalikke kumulatiivseid mõjusid (vt KMH programmi ptk-i 4.2 viimane lõik).
23. Punkt 4.1 arvestada lähimbruseks 2011. a näidislaskmistel läbiviidud küsitlusele tuginedes 15 km. Punktis 4.2 tabelis 4 tuleks lisada iga mõju allika juurde eeldatav mõju ulatus, mida KMH käigus täpsustatakse. Lisaks on väljaõppeehitiste rajamise juures välja toodud	Eeldatava mõjuala ulatus on nimetatud KMH programmi ptk-s 4.1. Olulisi mõjusid hinnatakse sellisele kaugusele, kuhu need ulatuvad. <u>Mõjuala ulatus selgub KMH tulemusena</u> (nt müra modelleerimise tulemusel selgub müra leviku ulatus) ja seda kirjeldatakse KMH aruandes.

⁵ <http://123ahp.com/>⁶ www.riigiteataja.ee/akt/163756⁷ www.envir.ee/sites/default/files/korrastatavate_jaaksoode_valik_aruanne_04122015.pdf

Märkuse sisu	Kommentaar
võimalikud keskkonnamõju kirjeldavad lahtrid puudulikud, näiteks on mainimata jäetud kuivenduse mõju, mõju kaitstavatele loodusobjektidele, lindudele, loomadele jne.	<u>KMH programmi sõnastust on ptk-s 4.1 täpsustatud vastavalt eeltoodule. Ptk-i 4.2 on täiendatud seoses võimaliku mõjuga tulenevalt maaparandussüsteemide rekonstrueerimisest, võimaliku kuivendamise ja raadamise mõju ökosüsteemidele jmt.</u>
24. Punktis 4.2 teeme ettepaneku KMH kirjeldatavate osade hulka lisada ka majanduslik mõju ja sotsiaalne mõju.	KMH käigus hinnatakse ka sotsiaal-majanduslikke mõjusid (inimese tervis, heaolu ja vara; piirkonna areng ja elukeskkonna kvaliteet, vt ptk 4.3). <u>KMH programmi sõnastust on ptk-s 4.2 täpsustatud.</u>
25. Punktis 4.3 tuleb täpsustada hindamismetoodika kirjeldust. Milliste tegevuste müra täpsemalt modelleeritakse. Teeme ettepaneku mõjupiirkonnana käsitleda 2011 näidislaskmiste küsitluste põhjal vähemalt 15 km müratekke kohast. Mürahindamise tulemused esitada majapidamiste kaupa. Müra osas on enne modelleerimise läbiviimist otstarbekas koostada lähteülesanne ja kooskõlastada see asjast huvitatud osapooltega (sh kohalikud omavalitsused).	Müra leviku väljaselgitamiseks on kavas läbi viia müra modelleerimine. Modelleeritakse nii tänast olukorda (2015. a andmete alusel) kui AP kohaste tegevuste elluviimise järgset olukorda (prognoos). Müra modelleerimise lähteandmed (sh relvade tüübid) kooskõlastatakse Kaitseministeeriumi ja Kaitseväega. Eraldi lähteülesande koostamist ja kooskõlastamist omavalitsustega ei pea vajalikuks, kuna müra modelleerimine on üks osa KMHst ning KMH lähteandmete osas on võimalik arvamust avaldada KMH programmi avalikustamise käigus. Teemat saab vajadusel täpsemalt käsitleda nt avalikul arutelul. Müra modelleerimise tulemusena esitatakse seletuskiri ja mürakaardid, mis tuuakse ära KMH aruande lisana. Kui modelleerimine näitab elamute juures elamutele kehtestatud normide ületamist, siis täpsustatakse seletuskirjas ka vastavad majapidamised/eluhooned. <u>KMH programmi on vastavalt eelnevale sõnastusele täpsustatud.</u>
26. Punktis 4.3 tuleb täpsustada, kuidas hinnatakse nn sotsiaal-majanduslikke mõjusid (inimese tervis, heaolu ja vara) sh mõju kinnisvarale. Kinnisvara osas kasutada vastava ala eksperthinnangut.	Nagu viidatud tabelis on ka kirjutatud, siis mõju hinnang sotsiaal-majanduslikule keskkonnale (inimese tervis, heaolu ja vara; piirkonna areng ja elukeskkonna kvaliteet) koostatakse eksperthinnanguna. KMH käigus hinnatakse, kas planeeritava tegevusega võib kaasneda oluline negatiivne mõju varale füüsilises mõttes (hävimine, kahjustused). Kinnisvara väärtuse ja selle muutumise hindamine ei kuulu KMH ülesannete hulka. <u>KMH programmi on vastavalt eelnevale täpsustatud ja täiendatud.</u>